

”Dövlət qeydiyyatına alınmışdır”

Azərbaycan Respublikasının

Ədliyyə Nazirliyi

Qeydiyyat №3296

“27 ” mart 2007- ci il

Nazir müavini

Toğrul Musayev

“Təsdiq edilmişdir”

Azərbaycan Respublikası

Mərkəzi Bankının İdarə Heyəti

Protokol №10

Reyestr № 11

“28 ” fevral 2007- ci il

İdarə Heyətinin Sədri

Elman Rüstəmov

“Razılaşdırılmışdır”

Azərbaycan Respublikasının

Auditorlar Palatası

“12” fevral 2007-ci il

Auditorlar Palatasının Sədri

Vahid Novruzov

**BANKLARIN VƏ XARİCİ BANKLARIN YERLİ FİLİALLARININ
KƏNAR AUDİTİNİN APARILMASINA DAİR TƏLƏBLƏR HAQQINDA
QAYDALAR**

(10 iyul 2009-ci il və 15 aprel 2010-cu il tarixli əlavə və dəyişikliklərlə)

Bakı – 2007

I. Ümumi müddəalar

1.1. Bu Qaydalar “Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı haqqında”, “Banklar haqqında”, “Auditor xidməti haqqında” Azərbaycan Respublikası qanunlarına, bank nəzarəti üzrə Bazel Komitəsinin tövsiyələrinə, habelə audit sahəsində qüvvədə olan digər normativ-hüquqi aktlara əsasən hazırlanmış və bankların və xarici bankların yerli filiallarının (bundan sonra – banklar) kənar auditinin aparılmasına dair tələblər haqqında qaydaları müəyyən edir.

1.2. Bu Qaydaların tələbləri Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankı (bundan sonra - Mərkəzi Bank) tərəfindən və bankların öz təşəbbüsü ilə aparılan kənar auditə şamil edilmir.

1.3. Bu Qaydalarla tələb olunan kənar audit standartları Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarına (bundan sonra - MHBS) uyğun olaraq maliyyə hesabatlarını birləşdirən (konsolidə edən) bankların törəmə təsərrüfat cəmiyyətlərinin auditinə də şamil edilir.

2. Əsas anlayışlar

2.1. Bu Qaydalarda istifadə olunan anlayışlar aşağıdakı mənaları ifadə edir:

2.1.1. Auditor - Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə uyğun olaraq xüsusi razılığa (lisenziyaya) malik olan auditor təşkilatı və ya sərbəst auditorudur. “Kənar auditor” və “auditor” anlayışları bu Qaydalarda eyni mənə daşıyır. Kənar auditorla daxili auditoru fərqləndirmək üçün Qaydaların müvafiq hissələrində “daxili auditor” anlayışından istifadə olunur.

2.1.2. Şərtsiz müsbət rəy – bankın maliyyə hesabatlarının mövcud MHBS-a uyğun olaraq düzgün və obyektiv fikir bildirdiyi (və ya bütün mühüm məsələlər üzrə dəqiq məlumat təqdim etdiyi) təsdiq edildikdə verilən auditor rəyidir.

2.1.3. Şərti müsbət rəy – şərtsiz müsbət rəyin verilməsinin mümkün olmadığı, lakin məhdudiyətlərin və ya bankın inzibatçıları ilə fikir ayrılığı rəy

verməkdən imtina etmək və ya mənfə rəy vermək üçün kifayət qədər mühüm və ya inandırıcı olmadıqda verilən auditor rəyidir.

2.1.4. Mənfə rəy – bankın rəhbərliyi ilə fikir ayrılığının mühüm və inandırıcı olması səbəbindən maliyyə hesabatlarının yanlışlığını və ya natamam olmasını açıqlamaq üçün şərti müsbət rəyin verilməsi mümkün olmadıqda verilən auditor rəyidir.

2.1.5. Rəy verməkdən imtina etmək – auditorun işinə məhdudiyətlərin artıq dərəcədə mühüm və inandırıcı olması səbəbindən sübutların çatışmazlığı ilə əlaqədar auditor maliyyə hesabatlarına dair fikir bildirməyə qadir olmadıqda verilən auditor rəyidir.

2.1.6. Məktub-öhdəlik - auditor yoxlamasının şərtlərini, o cümlədən məqsədi və həcmi, auditorun bank qarşısında və bankın auditor qarşısında öhdəliklərini özündə əks etdirən yazılı sənəddir.

2.1.7. Beynəlxalq Audit Standartları (bundan sonra - “BAS”) - Beynəlxalq Mühasiblər Federasiyasının (bundan sonra - “BMF”) komitəsi olan Beynəlxalq Audit və Təsdiqləmə Standartları üzrə Şurası tərəfindən hazırlanmış keçmiş dövrü əhatə edən maliyyə məlumatlarının yoxlanılması üçün istifadə olunan standartlardır. Bu Qaydaların məqsədi üçün BMF-in dərc etdirdiyi aşağıdakı sənədlər bundan sonra birlikdə “BAS” adlandırılacaqdır:

- Peşəkar mühasiblər üçün Etika Məcəlləsi;
- Təsdiqləmə Fəaliyyət Növləri üzrə Beynəlxalq Prinsiplər;
- Keyfiyyət Nəzarət üzrə Beynəlxalq Standartlar;
- Beynəlxalq Audit Standartları;
- Audit Fəaliyyəti üzrə Beynəlxalq Bəyanatlar.

2.1.8. Müstəqil fikir – peşəkar mülahizəyə təsir göstərə biləcək amillərdən azad fikir bildirmək və şəxsin düzgün, obyektiv olmaq, habelə ehtiyatla hərəkət etmək bacarığıdır.

2.1.9. Müstəqil görüntü – müvafiq məlumatı olan üçüncü tərəfin auditorun düzgünlüyü, obyektivliyi, həmçinin peşəkarlığı baxımından

etibardan düşməsi qənaətinə gəlməsinə səbəb ola bilən mühüm faktların və şərtlərin olmamasıdır.

2.1.10. Rəhbərliyə hesabat (Rəhbərlik üçün təkliflər məktubu) - auditdən sonra auditor tərəfindən banka verilən yazılı sənəddir.

2.2. Auditorun işinə məhdudiyətlər bank tərəfindən, ayrı-ayrı hallarda isə vəziyyətlə bağlı yarana bilər (məsələn, müqavilənin şərtlərində auditorun zəruri hesab etdiyi audit prosedurlarını həyata keçirə bilməyəcəyi müəyyən edildikdə, auditorun müqavilə və təyinat müddəti ona mal-material ehtiyatlarının sayılmasına nəzarət etməyə imkan vermədikdə və s.). Məhdudiyətlər auditorun fikrinə görə bankın mühasibat sənədləri qeyri-adekvat olduqda və ya auditor məqsədəuyğun hesab etdiyi audit prosedurlarını həyata keçirə bilmədiyi hallarda da yarana bilər.

2.3. Bankın inzibatçıları ilə fikir ayrılığı auditor tərəfindən seçilmiş mühasibat uçotu siyasəti, onun tətbiqi üsulları və ya maliyyə açıqlamalarının adekvatlığı kimi məsələlərdə razılıq əldə edilmədikdə yarana bilər.

2.4. Bu Qaydalarda istifadə olunan digər anlayışlar Azərbaycan Respublikasının “Banklar haqqında”, “Mühasibat uçotu haqqında”, “Auditor xidməti haqqında” və digər mövcud qanunvericilik aktlarında verilmiş anlayışlara uyğun mənə daşır.

3. Audit Standartları

3.1. Bu Qaydalar bankların maliyyə hesabatlarının auditi zamanı BAS-ın tətbiqini tələb edir.

3.2. Bankların maliyyə hesabatlarını qiymətləndirmək üçün maliyyə hesabatları standartları üzrə meyar kimi MHBS istifadə edilməlidir.

3.3. Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyində bankların auditinə dair BAS-ın tələblərindən başqa digər tələblər müəyyən edildikdə, həmin tələblər BAS-ın tələblərinə əlavə olaraq yerinə yetirilməlidir.

Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə müəyyən edilmiş tələblərlə BAS-ın tələbləri arasında ziddiyyət yarandıqda Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi əsas götürülür.

4. Kənar auditorun müstəqilliyi

4.1. Kənar auditor öz yoxlamasını banklardan, onların inzibatçılarından və səhmdarlarından, o cümlədən mühüm iştirak payına sahib olan səhmdarlarından asılı olmadan müstəqil aparmalıdır.

4.2. Auditorun müstəqilliyi onun müstəqil fikrinə və müstəqil görüntüsünə əsaslanır.

4.3. Auditorun müstəqilliyi aşağıdakı təhlükələrin ona mühüm dərəcədə təsir göstərdiyi təqdirdə və bu təhlükələri qəbul oluna biləcək səviyyəyə endirmək mümkün olmadığı hallarda itirilmiş hesab olunur:

4.3.1. “Şəxsi mənafeyi güdmə” təhlükəsi auditorun audit olunan bankdakı maliyyə maraqlarından və ya həmin bankın maraqlarına zidd olmasından faydalana biləcəyi təqdirdə əmələ gəlir;

4.3.2. “Özünü yoxlama” təhlükəsi audit yoxlamasının nəticələrini əldə etmək üçün əvvəlki nəticələri və mülahizələri yenidən qiymətləndirmək lazım gəldikdə və ya auditorun keçmişdə audit olunan bankın inzibatçısı, yaxud yoxlamanın obyektinə birbaşa və mühüm təsir göstərə biləcək işçisi olduqda yaranır;

4.3.3. “Təşviq etmə” təhlükəsi audit olunan banka qarşı mövqeyin və ya həmin bank haqqında rəyin obyektivliyini təhlükə qarşısında qoyan auditorun təşviqedici fəaliyyəti nəticəsində yaranır;

4.3.4. “Yaxınlıq” təhlükəsi audit olunan bank, onun inzibatçıları və ya işçiləri ilə yaranmış yaxın münasibətlər maraqlar münaqişəsinə səbəb olduqda yaranır;

4.3.5. “Hədələnmə” təhlükəsi audit olunan bankın inzibatçıları və ya işçiləri tərəfindən auditor hədə-qorxulara məruz qaldıqda və ya məruz qalacağı güman edildikdə onun obyektivliyinin itirilməsinə səbəb olacağı təqdirdə yaranır.

5. Kənar auditorun seçilməsi və əvəz edilməsi

5.1. Banklar kənar auditoru seçməkdə sərbəstdirlər. Bankın Audit Komitəsi potensial auditordan aşağıdakılar barədə məlumatı əldə etməlidir:

5.1.1. auditor xidməti ilə məşğul olmaq üçün qüvvədə olan xüsusi razılığın (lisenziyanın) mövcud olması;

5.1.2. auditorun keçmiş fəaliyyəti;

5.1.3. bankın auditində iştirak edəcək başqa auditor və ekspertlərin (olduğu halda) adları, onların təhsilləri və iş təcrübələri;

5.1.4. auditorun müstəqilliyini təsdiqləyəcək və auditorun, onun işçilərinin, birgə idarə olunan və birgə mülkiyyətə malik olan təşkilatın bankla, bankın inzibatçıları, banka aidiyyəti olan şəxslərlə və banka aidiyyəti olan şəxs adından hərəkət edən şəxslərlə son üç il ərzində və ya gələcəkdə nəzərdə tutulan hər hansı bir əlaqələrini təfəsilatı ilə göstərən auditor bəyannaməsi;

5.1.5. Audit Komitəsinin rəyinə görə seçimin edilməsi üçün mühüm olan hər hansı digər işgüzar məlumat.

5.2. Seçilmiş auditor MHBS sahəsində biliyə, bankların və digər maliyyə qurumlarının auditi üzrə təcrübəyə malik olmalıdır.

5.3. Audit yoxlamasını həyata keçirmək üçün seçilmiş kənar auditorla müqavilə bağlanmalı və bu barədə auditin əhatə etdiyi ilin noyabr ayının 15-dək Mərkəzi Banka məlumat verilməlidir.

5.4. Bankla auditor arasında imzalanmış müqavilədən başqa, BAS əsasında hazırlanmış “Məktub-öhdəlik” auditor tərəfindən banka göndərməli və məktubun alınması müvafiq olaraq bank tərəfindən təsdiqlənməlidir.

5.5. Bankda aparılan kənar auditə vaxtından əvvəl xitam verildikdə bank həmin tarixdən 5 (beş) iş günü ərzində Mərkəzi Banka məlumat verməlidir. Məlumatda müqaviləyə xitam vermənin səbəbləri göstərilməlidir.

5.6. Bankın kənar auditini eyni auditor tərəfindən dəyişmədən ən azı 5 il ərzində həyata keçirildikdə, Mərkəzi Bank keçirilən auditin obyektivliyini və qərərsizliyini təmin etmək məqsədilə bank tərəfindən digər auditorun cəlb edilməsini (rotasiyasını) tələb edə bilər.

6. Kənar auditorun hüquq və vəzifələri

6.1. Bankın kənar auditoru aşağıdakı hüquqlara malikdir:

6.1.1. auditin planını və audit prosedurlarını sərbəst müəyyən etmək;

6.1.2. bankın və onun törəmə təsərrüfat cəmiyyətlərinin maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinə dair audit üçün lazım olan bütün sənədlərlə, o cümlədən əvvəlki illərin auditinin nəticələrinə dair materiallarla tanış olmaq və ya onları bank və ya üçüncü şəxslərdən əldə etmək;

6.1.3. bankda və onun törəmə təsərrüfat cəmiyyətlərində pul məbləğlərinin, qiymətli kağızların, maddi və qeyri-maddi aktivlərin mövcudluğunu yoxlamaq;

6.1.4. maliyyə hesabatlarında baş verə bilən mühüm səhvlərlə bağlı riskləri, mühasibat uçotunda istifadə olunan mülahizələrin hazırlanmasında və mühasibat uçotu siyasətinin tətbiqində istifadə edilən mülahizələri qiymətləndirmək üçün inzibatçılardan və işçilərdən izahatlar almaq;

6.1.5. BAS-ın daxili audit üzrə müvafiq tələblərinin yerinə yetirilməsini müəyyən etdikdən sonra bankın daxili auditoru tərəfindən aşkar edilmiş faktrlardan istifadə etmək;

6.1.6. bank tərəfindən zəruri sənədlər təqdim edilmədikdə bankın auditor yoxlamasını keçirməkdən imtina etmək;

6.1.7. auditini aparmaq üçün lazımi iş şəraiti ilə təmin olunmasını tələb etmək;

6.1.8. aşkar edilmiş çatışmazlıqların aradan qaldırılması məqsədilə bankın inzibatçılarında düzəlişlərin edilməsi üçün tövsiyələr vermək;

6.1.9. bankın razılığı ilə auditin aparılmasına ekspert (mühasibat uçotundan və audiddən fərqlənən sahələrdə xüsusi biliyə, təcrübəyə və səriştəyə malik olan fiziki və ya hüquqi şəxs) cəlb etmək;

6.1.10. qanunvericiliklə nəzərdə tutulan digər hüquqları həyata keçirmək.

6.2. Bankın kənar auditorunun vəzifələri aşağıdakılardan ibarətdir:

6.2.1. bankın auditini BAS-a və bu Qaydaların tələblərinə uyğun aparmaq;

6.2.2. bankın fəaliyyətinin Mərkəzi Bank tərəfindən müəyyən edilmiş korporativ idarəetmə standartlarına uyğunluğunu qiymətləndirilmək;

6.2.2.-1. bankın kredit portfelini və kreditlər üzrə ehtiyatların yaradılmasını, qeyri-işlək kreditlərini, aktivlərin yenidən maliyyələşdirilməsini, habelə bankın qiymətli kağızlarla və balansdankənar hesablarda uçota alınmış əməliyyatlarını qiymətləndirmək;

6.2.2.-2. bankda risklərin ölçülməsi və idarə edilməsi, aktivlərin ədalətli dəyərinin müəyyən edilməsi üzrə istifadə edilən daxili metodologiyaların, həmçinin maliyyə hesabatları üzrə daxili nəzarət sistemlərinin adekvatlığını təsdiq etmək;

6.2.3. bankla auditor arasında razılaşdırılmış tarixlərdə "Auditor hesabatı"nı, "Rəhbərlyə hesabat"ı və bu Qaydalarla tələb olunan digər məlumatları hazırlayıb banka təqdim etmək;

6.2.4. bankın əmanətçilərinin və kreditorlarının maraqlarını mühüm təhlükə altına alan öhdəliklərinin yerinə yetirilməsi imkanlarına, habelə onun likvidlik mövqeyinə mənfi təsir edə bilən və ya bankın məcmu kapitalını mövcud qanunvericiliklə tələb olunan minimum həddən aşağı endirən aşkar edilmiş hər hansı mühüm pozuntular, itkilər və ya qanuna zidd olan fəaliyyət haqqında Mərkəzi Banka məlumat vermək;

6.2.5. qanunvericilikdə və bank ilə kənar auditor arasında bağlanmış müqavilədə nəzərdə tutulan digər öhdəlikləri yerinə yetirmək.

7. Auditor hesabatı

7.1. Auditor hesabatı müvafiq qanunverciliyin tələblərinə uyğun olaraq auditin nəticələri əsasında hazırlanır.

7.2. Bu Qaydalara uyğun olaraq auditor tərəfindən hazırlanan hər bir hesabatda audit hesabatının aşağıdakı əsas elementləri olmalıdır:

7.2.1. hesabatın adı;

7.2.2. hesabatın ünvanlandırıldığı şəxs;

7.2.3. audit olunmuş maliyyə hesabatlarını göstərən və müəssisənin menecmentinin və auditorun məsuliyyətini göstərən giriş hissəsi;

7.2.4. BMF-in bəyannamələrinə istinad edən və auditor tərəfindən yerinə yetirilən işin təsvirindən ibarət hissə (auditin növünü bildirən hissə);

7.2.5. maliyyə hesabatlarını hazırlamaq üçün istifadə olunan maliyyə hesabat strukturunun MHBS-ya istinad etdiyini və maliyyə hesabatlarına dair fikir bildirən audit rəyindən ibarət hissə.

Audit rəyi formalaşarkən, auditor həmin rəyi yazmaq üçün nəticə çıxarmağa imkan verən yetərli audit dəlilləri toplamalıdır. Audit rəyi müəyyən əminlik səviyyəsi yaratmaqla maliyyə hesabatlarının etibarlılığını artırır. Audit zamanı mütləq əminliyə nail olmaq mümkün deyil. Bu da mulahizə, testin keçirilməsi, muhasibat və daxili nəzarət sistemlərində mövcud məhdudiyyətlər, eləcə də auditorun əlində dəlillərin yekun deyil, qanəedici (əsaslı) xarakter daşması ilə əlaqədardır.

Audit rəyi “şərtsiz müsbət”, “şərti müsbət”, “mənfi” və ya “rəy verməkdən imtina etmək” ola bilər.

7.2.6. hesabatın tarixi;

7.2.7. auditorun ünvanı;

7.2.8. auditorun imzası;

7.2.9. aşağıdakı komponentlərdən ibarət tam maliyyə hesabatları: balans hesabatı, mənfəət və zərər haqqında hesabat, səhmdar kapitalında dəyişiklikləri əks etdirən hesabat, pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabat, mühasibat uçotu siyasəti və qeydlər.

7.3. Maliyyə hesabatlarına təsir göstərən amilləri vurğulamaq üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edən məsələlərə aid hissələr də auditor hesabatına əlavə edilə bilər. Həmin məsələlərin daha ətraflı izahı maliyyə hesabatlarına dair qeydlərə daxil edilir. Belə hissələrin əlavə edilməsi auditorun rəyinə təsir göstərmir. Auditor həmçinin maliyyə hesabatlarına təsir göstərməyən digər mühüm məsələlərə aid hissələrdən istifadə etməklə auditor hesabatına əlavələr edə bilər.

7.4. Audit başa çatdıqdan sonra auditor banka “Rəhbərliyə hesabat” təqdim edə bilər. Bu məktubda illik maliyyə hesabatlarında açıqlanması tələb olunmayan, lakin audit zamanı qeyd olunan, auditorun diqqətini cəlb edən məsələlər və bununla bağlı təkliflər əks olunur. Məktub bankın İdarə Heyəti, Audit Komitəsi və Müşahidə Şurasına təqdim edilir. “Rəhbərliyə hesabat”da aşağıdakı faktlar haqqında məlumat verilə bilər: əsas risklər, qeyri-adi faktlar, daxili nəzarət sisteminin təkmilləşdirilməsinə dair təkliflər, proseslərin və strukturların təkmilləşdirilməsinə dair fikirlər, vəsaitlərin daha səmərəli istifadəsi üçün alternativlər. “Rəhbərliyə hesabat”ın ümumi formatı keçən ildə verilən təkliflər üzrə dəyişiklikləri, cari il üzrə aşkar edilmiş faktları, əlaqədar riskləri, təklifləri və tədbir görənlər tərəfləri əhatə edə bilər.

7.5. Banklar audit olunan maliyyə hesabatları ilə birlikdə dərc olunması nəzərdə tutulan əlavə məlumatı dərc etməzdən əvvəl maliyyə hesabatları ilə əlavə məlumat arasında mühüm ziddiyyətin olub-olmadığını müəyyən etmək üçün auditora təqdim etməlidirlər. Bank auditorun təklifinə əsasən əlavə məlumatda dəyişikliklər etməkdən imtina edərsə, barəsində razılıq əldə edilə bilməyən məsələ haqqında auditorun qeydi əlavə məlumatla yanaşı dərc edilməlidir.

8. Auditor hesabatının və digər məlumatların Mərkəzi Banka təqdim olunmasına dair bankların öhdəlikləri

8.1. Banklar maliyyə hesabatlarının surətini “Audit hesabatı” və “Rəhbərliyə hesabat”ın surətləri ilə birlikdə müvafiq hesabat ili bitdikdən sonra növbəti ilin ilk 5 (beş) ayı ərzində, lakin “Auditor hesabatı”nın imzalandığı tarixdən başlayaraq 3 (üç) iş günündən gec olmadan Mərkəzi Banka təqdim etməlidirlər.

8.2. Audit digər müddəti əhatə edirsə, banklar audit hesabatının bir surətini hesabatın imzalandığı tarixdən başlayaraq 3 (üç) iş günü müddətində Mərkəzi Banka təqdim etməlidirlər.

8.3. Banklar maliyyə hesabatlarında kənar auditorun aşkar etdiyi uyğunsuzluqları aradan qaldırıb bütün audit düzəlişlərinin siyahısını izahatlarla birlikdə müvafiq hesabat ili bitdikdən sonra növbəti ilin ilk 6 (altı) ayı ərzində Mərkəzi Banka təqdim etməlidirlər.

8.4. Banklar “Rəhbərliyə hesabat”ı aldıqdan sonra 1 (bir) ay ərzində həmin məktubda göstərilmiş çatışmazlıqlar və nöqsanlar barədə auditora yazılı cavab verməli və həmin cavabın surətini Mərkəzi Banka təqdim etməlidirlər.

8.5. Mərkəzi Banka təqdim olunan audit hesabatı Azərbaycan dilində olmalıdır. Hesabat tikilməli, səhifələri nömrələnməli və axırıncı səhifənin arxa tərəfində səhifələrin ümumi sayı göstərilməklə möhürlənməlidir.

9. Yekun müddəa

Bu Qaydalar dövlət qeydiyyatına alındığı gündən qüvvəyə minir.